

Тайса Сергіївна **ТОМЛЯК**

доктор філософії в галузі права, доцент кафедри, Вінницький національний аграрний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9147-1470>

e-mail: tomlak.taya@gmail.com

ДІЯЛЬНІСТЬ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проаналізовано зміни у чинному законодавстві у період введення на території України правового режиму воєнного стану, які стосуються діяльності фермерських господарств, зокрема кредитування, бронювання військовозобов'язаних працівників фермерських господарств, спрощення ліцензування насіннєвого матеріалу та техніки. Наведено поняття фермерських господарств, порядок їх реєстрації та склад їх земельних ділянок. Проаналізовано судову практику у сфері земельних відносин фермерських господарств та надано пропозиції із внесення змін до чинного законодавства.

Ключові слова: фермерське господарство, військовий стан, земельна ділянка, оренда, судова практика, бронювання, мобілізація

ВСТУП

Війна російської федерації проти України вплинула на усі сфери суспільного життя українців, зокрема на земельні відносини. Оскільки Україна є аграрною державою, яка забезпечує продовольством велику кількість країн, збройна агресія росії та її повномасштабне вторгнення в Україну поставили під загрозу продовольчу безпеку.

Фермерські господарства зі свого боку є одними з основних сільськогосподарських товаровиробників, які забезпечують продовольчу безпеку.

Робота фермерських господарств у період воєнного стану знає значні труднощі. У додаток до різного роду бюрократичних питань постають воєнні, такі як постійні артилерійські обстріли, бомбардування, руйнування сільськогосподарських будівель та техніки, окупація тощо. Тому держава, міжнародні організації мають надавати всіляку підтримку українським сільськогосподарським товаровиробникам.

Діяльність фермерських господарств у період дії воєнного стану регулюється нормами чинного законодавства як прийнятими до повномасштабного вторгнення, так і новими, спрямованими на підтримку аграріїв.

МЕТА роботи полягає в аналізі механізмів діяльності фермерських господарств та чинного законодавства стосовно них в умовах воєнного стану.

Для досягнення зазначеної мети сформульовано низку завдань:

- дати визначення поняттю фермерських господарств, порядку їх реєстрації згідно з чинним законодавством та проаналізувати склад земель фермерських господарств;
- визначити особливості діяльності фермерських господарств в умовах воєнного стану;
- розглянути та проаналізувати судову практику у сфері земельних відносин фермерських господарств, надати пропозиції із внесення змін до чинного законодавства України.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідження застосовано систему наукових методів: загальнофілософські (діалектичний, позитивістський); загальнонаукові (аналіз, синтез, узагальнення, аналогія, класифікація, системний, історичний, прогнозування); спеціально-наукові методи (юридично-дог-

матичний, порівняльно-правовий).

РЕЗУЛЬТАТИ

В умовах введеного в Україні правового режиму воєнного стану важливим питанням залишається забезпечення продовольчої безпеки. Важливим джерелом продовольчої безпеки є сільськогосподарські товаровиробники, зокрема фермерські господарства.

Погоджуємось з висновками Г.М. Калетніка та Т.С. Томляк, що в умовах воєнного стану в Україні забезпечення продовольчої безпеки держави має критично важливе значення. Спрощений механізм набуття прав користування на земельні ділянки сільськогосподарського призначення, передбачений останніми змінами у чинному земельному законодавстві, сприятиме обробленню такої категорії земель. Водночас прийняті після 24 лютого 2022 р. деякі законодавчі зміни в земельному законодавстві потребують вдосконалення та змін, оскільки породжують правову невизначеність та множинне трактування норм права [1].

Фермерські господарства як суб'єкти агропромислового комплексу на час дії воєнного стану можуть подавати заявки про визначення їх критично важливими для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період.

Визначення фермерських господарств критично важливими здійснюється згідно з Порядком та критеріями визначення підприємств, установ і організацій, які є критично важливими для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період, здійснюється за такими критеріями, що затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 76 від 27 січня 2023 р. [2].

Однак, аналізуючи зазначені критерії, дрібні сільськогосподарські товаровиробники (зокрема фермерські господарства) не можуть відноситись до підприємств, установ та організацій, які є критично важливими. Проте, на нашу думку, кожне сільськогосподарське підприємство, яке продовжує свою господарську діяльність в умовах воєнного стану, чим вносить свій вклад у забезпечення продовольчої безпеки краї, є важливим.

Фермерські господарства – це не тільки земельні ділянки, а й засновники, учасники та наймані працівники, які виробляють сільськогосподарську продукцію, яка є джерелом продовольчої безпеки, тому забезпе-

чення стабільної роботи господарств є важливим для країни. Такі господарства забезпечують потреби населення, Збройних Сил та інших військових формувань тощо, а отже, під час загальної мобілізації, військовозобов'язані працівники фермерських господарств повинні підлягати бронюванню, тобто їм повинна надаватися відстрочка від призову на військову службу під час мобілізації.

Водночас з 31 січня 2023 р. діє новий Порядок бронювання військовозобов'язаних за списком військовозобов'язаних на час дії воєнного стану, затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 76 від 27 січня 2023 р. [2]. Згідно з цим порядком військовозобов'язані працівники фермерських господарств можуть підлягати бронюванню, якщо це необхідно для виконання встановлених мобілізаційних завдань (замовлень), якщо їх встановлено фермерському господарству, або ж якщо результати діяльності фермерського господарства забезпечують потреби військових формувань України. Отже, військовозобов'язаним працівникам таких фермерських господарств може надаватися відстрочка від призову на військову службу під час мобілізації.

Згідно із законодавством бронюванню підлягають керівники, заступники керівників підприємства, установ, організацій, зокрема й фермерських господарств. Стосовно інших військовозобов'язаних, які працюють у фермерському господарстві, то бронюванню підлягають лише 50 % з числа працюючих військовозобов'язаних. На нашу думку, бронювання військовозобов'язаних працівників агропромислового комплексу, зокрема фермерських господарств, має здійснюватись достатньою мірою для нормального функціонування діяльності господарств. Доцільно було б розробити та затвердити норми для кількісного складу працівників фермерських господарств, які забезпечують виробництво сільськогосподарської продукції, з розрахунку на площу земель господарства.

Окрім зазначеного, Кабінет Міністрів України задля підтримки аграріїв у період дії воєнного стану, зокрема проведення комплексу заходів з проведення польових робіт, прийняв постанову «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 та від 14 липня 2021 р. № 723» № 274 від 12 березня 2022 р. [3].

Згідно зі змінами, що внесені вищевказаною постановою, встановлено механізм надання пільгових кредитів сільськогосподарським товаровиробникам, зокрема й фермерським господарствам, для проведення весняно-польових робіт. Отримати їх можна було до 31 травня 2022 р. Цільове призначення таких кредитів – придбання основних засобів та покриття будь-яких витрат, пов'язаних із провадженням сільськогосподарської діяльності. У цьому разі сільськогосподарська діяльність вживається у значенні Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України».

Порядком надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України № 28 від 24 січня 2020 р. (у редакції постанови Кабінету Міністрів України № 229 від 14 березня 2023 р. [4]) регулюються питання державної фінансової підтримки (кредитування) в умовах воєнного стану. Встановлено максимальний

строк за кредитами, за якими надається державна підтримка сільськогосподарським товаровиробникам для провадження сільськогосподарської діяльності – до 31 березня 2024 р. [5].

Зокрема, фермерські господарства, які отримали кредит в уповноваженому банку у 2022 р. можуть скористатися правом на продовження строку кредитування за укладеними кредитними договорами до 31 березня 2024 р. Проте таке право виникає, якщо погашено до 25 % суми отриманого кредиту, який надавався з метою провадження сільськогосподарської діяльності на період воєнного стану.

Вважаємо, що продовження строку кредитування надасть змогу сільськогосподарським товаровиробникам, зокрема й фермерським господарствам, раціонально використовувати фінансові ресурси, поступово сплачуючи за наданим державним кредитом. Оскільки в умовах воєнного стану не завжди вдається реалізувати сільськогосподарську продукцію одразу, часто така реалізація здійснюється наступного року, зважаючи на кон'юнктуру ринку.

Водночас Міністерство аграрної політики та продовольства України спрощує встановлені законом процедури з метою полегшення аграріям посівної кампанії та безперебійної роботи агропромислового комплексу. Наказ Мінагрополітики № 154 від 7 березня 2022 р. [5] дозволяє експлуатацію сільськогосподарської техніки без реєстрації, що передбачена постановою Кабінету Міністрів України № 694 від 8 липня 2009 р. [6]. Це стосується, зокрема: тракторів, самохідних шасі, самохідних сільськогосподарських, дорожньо-будівельних та меліоративних машин, інших сільськогосподарських машин та їх складників вітчизняного та іноземного виробництва.

Для забезпечення аграріїв насінням до посівної кампанії в Україні наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України № 132 від 1 березня 2022 р. [7] на період дії правового режиму воєнного стану скасовано додаткові процедури з сертифікації насіннєвого матеріалу.

Вважаємо, що у період воєнного стану спрощення таких процедур є прийнятними з огляду на ситуацію, яка склалася у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії в Україну, тимчасовою окупацією частини території нашої країни, активними бойовими діями. Через це фермерським господарствам та іншим сільськогосподарським товаровиробникам, які розташовано та провадять свою господарську діяльність на відносно безпечних територіях, необхідно збільшувати свої потужності, аби запобігти продовольчій кризі.

Водночас спрощення процедур сертифікації насіннєвих матеріалів, сільгосптехніки тощо не повинно впливати на їх якість та має відповідати встановленим стандартам.

31 січня 2023 р. подано проект Закону України (далі – проект) № 8401 від 31.01.2023 р., який пропонує внести зміни до Податкового кодексу України та інших законів України стосовно особливостей оподаткування в період дії воєнного стану.

Зокрема, цей проект пропонує встановити, що окремі норми, які внесені у період воєнного стану до чинного законодавства та які спрощували роботу фермерських господарств, зокрема, незастосування штрафних

санкцій, зупинення документальних перевірок, звільнення від сплати податків.

Так, проєкт передбачає, що такі норми діють до припинення або скасування воєнного, надзвичайного стану на території України, але не пізніше 1 липня 2023 р.

Вважаємо, що прийняття цього закону негативно вплине на фермерські господарства. Доцільно було б, законодавчо закріпити дію норм закону, які спрощують роботу підприємств до припинення або скасування воєнного, надзвичайного стану на території України, та протягом року з часу такого припинення або скасування.

Отже, держава в умовах воєнного стану намагається законодавчо врегулювати земельні відносини та роботу сільськогосподарських товаровиробників, зокрема фермерських господарств, з метою забезпечення продовольчої безпеки України. Для чого встановлює можливість бронювання військовозобов'язаних працівників господарств, можливості отримання пільгового кредитування, можливості застосування сільськогосподарської техніки без відповідної реєстрації, скасування сертифікації насіннєвого матеріалу тощо. Ці можливості дають сільськогосподарським товаровиробникам, зокрема і фермерським господарствам, правомірно продовжувати свою діяльність, не порушуючи одночасно норми чинного в Україні законодавства.

Вважаємо, що органи державної влади та місцевого самоврядування мають сприяти діяльності фермерських господарств, одночасно надаючи їм підтримку в їхній діяльності.

Судова практика в Україні є неформальним джерелом права, виконує важливі завдання з усунення неоднозначності чинного законодавства та фактично набуває певних рис гаранта права. Тому судова практика у сфері земельних відносин відіграє важливу роль у правовому регулюванні земельних відносин.

Закон України «Про оренду землі» № 161-XIV від 6 жовтня 1998 р. з 16 січня 2020 р. встановлює обов'язковість визначення дати його укладання договору оренди. Водночас дата закінчення дії договору оренди землі обчислюється від дати його укладання [8].

Не становлять винятків і договори оренди земельних ділянок, підписані під час дії правового режиму воєнного стану. Дата укладання договору оренди землі і дата державної реєстрації права оренди, враховуючи норми земельного законодавства, не залежать один від одного. Водночас в умовах воєнного стану, в період призупинення роботи державних реєстрів, коли реєстрація договорів була неможливою, не проведення їх державної реєстрації не означає, що такий договір є неукладеним. Тобто після підписання договір оренди землі є укладеним з моменту його підписання, проте його чинність залежить від дати державної реєстрації права оренди за орендарем. Тож такий договір є дійсним і діючим з дати його підписання або іншої дати, зазначеної у договорі. Право оренди земельної ділянки згідно з ч. 1 ст. 19 Закону № 161 виникає з моменту державної реєстрації такого права у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно. Без такої реєстрації орендар не може реалізовувати законно своє право оренди, але на чинність (дійсність) договору оренди землі така реєстрація не впливає.

Стосовно цієї правової проблематики Верховний Суд у постанові від 02.10.2020 у справі № 912/3295/18 зазначив, що державна реєстрація прав на оренду земельної ділянки є офіційним визнанням і підтвердженням факту виникнення прав на землю. Право оренди виникає з моменту реєстрації цього права, з цього ж моменту земля вважається переданою орендарю. Тому сам договір, для якого визначено загальні правила набрання чинності, набирає чинності із моменту реєстрації права оренди землі [9].

Отже, громадяни мають право створювати фермерські господарства після оформлення права користування чи права власності на земельну ділянку з цільовим призначенням для ведення фермерського господарства та здійснити державну реєстрацію таких прав.

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 20 червня 2018 р. справа № 317/2520/15-ц звернула увагу, що надана в оренду для ведення фермерського господарства земельна ділянка фактично була передана відповідачем у користування його ж фермерському господарству «СВАМ». Згідно із Законом України «Про фермерське господарство» після укладення договору оренди землі та проведення його державної реєстрації обов'язки орендаря цієї земельної ділянки виконує фермерське господарство, а не громадянин, якому вона надавалась [10].

Вважаємо за необхідне дослідити ще один правовий висновок Великої палати Верховного суду у справі №368/54/17, предметом спору якої є право довічного успадкованого володіння земельною ділянкою засновника фермерського господарства на підставі державного акта.

Враховуючи норми ст.ст. 395, 396, 1218 Цивільного кодексу України [11], Велика палата Верховного суду у постанові від 20 листопада 2019 р. у справі №368/54/17 прийшла до висновку, що право довічного користування земельної ділянки може бути визнано таким, що успадковано, оскільки право довічного успадкованого володіння земельною ділянкою відноситься до тих прав, які може бути успадковано [12].

Цікавим для наукового дослідження є висновок Великої палати Верховного суду у постанові від 30 червня 2020 р. у справі №927/79/19. У вказаній постанові суд прийшов до таких висновків, що в силу норм чинного законодавства, після укладення громадянином договору оренди земельної ділянки державної та комунальної власності для ведення фермерського господарства та створення цим громадянином фермерського господарства – права й обов'язки орендаря такої земельної ділянки за договором оренди землі переходять від громадянина до фермерського господарства з дня проведення його державної реєстрації. До подібних висновків Велика Палата Верховного Суду дійшла, зокрема, у постановках від 13 березня 2018 р. у справі № 348/992/16-ц, від 22 серпня 2018 р. у справі № 606/2032/16-ц, від 31 жовтня 2018 р. у справі № 677/1865/16-ц, від 27 березня 2019 р. у справі № 574/381/17-ц, від 26 червня 2019 р. у справі № 628/778/18, від 02 жовтня 2019 р. у справі № 922/538/19.

Враховуючи це, після проведення державної реєстрації фермерського господарства та переходу до нього в силу закону прав і обов'язків орендаря земе-

льної ділянки за договором оренди землі, воно звертається до державного реєстратора речових прав для проведення державної реєстрації відповідного права оренди. Водночас укладення з орендодавцем та подання державному реєстратору додаткової угоди до договору оренди землі про заміну орендаря з громадянина на фермерське господарство чинним законодавством України не передбачено, відповідно не є обов'язковим [13].

Зважаючи на вищевикладене, вважаємо, що на основі висновків Великої Палати Верховного Суду необхідно розглядати доцільність та за необхідності вносити зміни до чинного законодавства задля врегулювання спірних питань. Зокрема, доцільно доповнити земельне законодавство нормою, яка б передбачала таке: після проведення державної реєстрації фермерського господарства та переходу до нього прав і обов'язків орендаря земельної ділянки за договором оренди землі державної чи комунальної форми власності, такий перехід не потребує вчинення сторонами орендних правовідносин будь-яких додаткових дій, зокрема укладення додаткових угод. У цьому разі не відбувається відчуження орендарем права на оренду земельної ділянки, що обмежено ч. 1 цієї статті.

ВИСНОВКИ

На сьогодні можна зареєструвати фермерське господарство як фізичну особу-підприємця чи юридичну особу (виключно на підставі модельного статуту) в автоматичному режимі. Це зі свого боку стимулює розвиток цифрової економіки в Україні та дає можливість здійснювати реєстраційні дії незалежно від місця перебування осіб, стосовно яких вчиняються реєстраційні дії, економить час.

Водночас фермерське господарство створюється після набуття громадянином, який виявив бажання створити фермерське господарство, права власності та/або користування землею. Відповідно до чинного законодавства, члени фермерського господарства права власності та права користування земельної ділянки набувають у результаті безоплатної передачі земельних ділянок, приватизації, шляхом укладання договорів оренди земельних ділянок, викупу тощо.

Список використаних джерел

1. Калетнік Г.М., Томляк Т.С. Актуальні проблеми земельних відносин в умовах воєнного стану та шляхи їх вирішення. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2022. № 2 (60). С. 79-97. URL: <https://doi.org/10.37128/2411-4413-2022-2-6>.
2. Порядок та критерії визначення підприємств, установ і організацій, які є критично важливим для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період здійснюється за такими критеріями, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 2023 року № 76. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76-2023-п#n11>
3. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 та від 14 липня 2021 р. № 723: постанова Кабінету Міністрів України від 12 березня 2022 року № 274. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/274-2022-п#Text>
4. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва: постанова Кабінету Міністрів України від 14 березня 2023 року № 229. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/229-2023-п#n12>
5. Про технічне забезпечення комплексу польових робіт в умовах воєнного стану 2022 року: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 07 березня 2022 року №154 URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minagropolitiki-dozvolilo-ekspluatsiyu-sg-mashin-bez-yih-reyestratsiyi-na-period-voennogo-stanu>
6. Про затвердження Порядку відомчої реєстрації та зняття з обліку тракторів, самохідних шасі, самохідних сільськогосподарських, дорожньо-будівельних і меліоративних машин, сільськогосподарської техніки, інших механізмів: постанова Кабінету Міністрів України від 8 липня 2009 року № 694. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/694-2009-%D0%BF#Text>
7. Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 01 березня 2022 року №132. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minagropolitiki-skasovuye-dodatkoviy-proceduri-iz-sertifikatsiyi-nasinnnya>

Працівникам фермерських господарств, яким встановлено мобілізаційні завдання (замовлення), у разі необхідності для виконання встановлених мобілізаційних завдань (замовлень); які здійснюють виробництво товарів, виконання робіт і надання послуг, необхідних для забезпечення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, може надаватися відстрочка від призову на військову службу під час мобілізації.

Держава в умовах воєнного стану намагається законодавчо врегулювати земельні відносини та роботу сільськогосподарських товаровиробників, зокрема фермерських господарств, з метою забезпечення продовольчої безпеки України, встановлюючи можливість бронювання військовозобов'язаних працівників господарств, можливості отримання пільгового кредитування, можливості застосування сільськогосподарської техніки без відповідної реєстрації, скасування сертифікації насіннєвого матеріалу тощо.

Судова практика в Україні є неформальним джерелом права, виконує важливі завдання з усунення неоднозначності чинного законодавства та фактично набуває певних рис гаранта права. Тому судова практика у сфері земельних відносин відіграє важливу роль у правовому регулюванні земельних відносин, а на основі висновків Великої Палати Верховного Суду необхідно розглядати доцільність та, за необхідності, вносити зміни до чинного законодавства задля врегулювання спірних питань.

За результатами наукового дослідження пропонуємо доповнити ст. 8¹ Закону України «Про оренду землі» ч. 7 такого змісту: «Після проведення державної реєстрації фермерського господарства та переходу до нього прав і обов'язків орендаря земельної ділянки за договором оренди землі державної чи комунальної форми власності, такий перехід не потребує вчинення сторонами орендних правовідносин будь-яких додаткових дій, зокрема укладення додаткових угод. У цьому разі не відбувається відчуження орендарем права на оренду земельної ділянки, що обмежено частиною першою цієї статті».

8. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 року № 161-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14>. (дата звернення 24 липня 2023 року).
9. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 02 жовтня 2020 року справа № 912/3295/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91939649>
10. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 20 червня 2018 року справа № 317/2520/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75068858>
11. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
12. Постанова Великої палати Верховного суду від 20 листопада 2019 року у справі №368/54/17. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_945#Text
13. Постанова Великої палати Верховного суду від 30 червня 2020 року у справі №927/79/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90458899>

References

1. Kaletnik H.M., Tomliak T.S. Actual problems of land relations under martial law and ways to solve them. *Economics, finance, management: topical issues of science and practice*. 2022. № 2 (60). pp. 79-97. URL: <https://doi.org/10.37128/2411-4413-2022-2-6> [in Ukrainian].
2. The procedure and criteria for determining enterprises, institutions and organizations that are critically important for the functioning of the economy and ensuring the livelihood of the population in a special period are carried out according to the following criteria, approved by a resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine from January 27, 2023 № 76. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76-2023-n#n111> [in Ukrainian].
3. On amendments to the resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 24, 2020 No. 28 and dated July 14, 2021 № 723: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 12, 2022 № 274. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/274-2022-n#Text> [in Ukrainian].
4. On making changes to some resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine regarding the provision of financial state support to business entities: resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 14, 2023 № 229. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/229-2023-n#n12> [in Ukrainian].
5. On the technical support of the complex of field works in the conditions of martial law in 2022: order of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine dated March 7, 2022 №154 URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minagropolitiki-dozvolilo-ekspluatatsiyu-sg-mashin-bez-yih-reyestratsiyi-na-period-voyennogo-stanu> [in Ukrainian].
6. On approval of the Procedure for departmental registration and deregistration of tractors, self-propelled chassis, self-propelled agricultural, road construction and reclamation machines, agricultural machinery, other mechanisms: resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 8, 2009 № 694. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/694-2009-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
7. Order of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine dated March 1, 2022 №132. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minagropolitiki-skasovuye-dodatkovy-proceduri-iz-sertifikatsiyi-nasinnya> [in Ukrainian].
8. On land lease: Law of Ukraine dated October 6, 1998 № 161-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14> [in Ukrainian].
9. Resolution of the Grand Chamber of the Supreme Court dated October 2, 2020 in the case № 912/3295/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91939649> [in Ukrainian].
10. Resolution of the Grand Chamber of the Supreme Court dated June 20, 2018 in the case № 317/2520/15-ts. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75068858> [in Ukrainian].
11. Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine dated January 16, 2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> [in Ukrainian].
12. Resolution of the Grand Chamber of the Supreme Court of November 20, 2019 in the case №368/54/17. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_945#Text [in Ukrainian].
13. Resolution of the Grand Chamber of the Supreme Court dated June 30, 2020 in the case №927/79/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90458899> [in Ukrainian].

Taisa TOMLIAK

PhD in Legal Sciences, Associate Professor of department, Vinnytsia National Agrarian University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9147-1470>

e-mail: tomlak.taya@gmail.com

THE FARMS ACTIVITY UNDER THE MARTIAL LAW

The paper analyzes the legal regulation of the activities of farms in Ukraine under the conditions of the legal regime of martial law. The concept of farms, the procedure for their registration and the composition of their land plots are given. The procedure for acquiring ownership rights to agricultural land plots by citizens of Ukraine – members of farms and farms is generalized. The grounds for the preferential right to purchase (repurchase) land plots and register the lease of land plots are indicated. It has been established that the state, under martial law, is trying to legally regulate land relations and the work of agricultural producers, including farms. The peculiarities of the legal regulation of the activities of farms in the conditions of martial law are determined. The changes in the current legislation during the period of the introduction of the legal regime of martial law on the territory of Ukraine, which relate to the activities of farms, in particular regarding lending, reservation of conscripted farm workers, simplification of licensing of seed material and equipment, are analyzed.

The judicial practice in the field of land relations of farms was analyzed and proposals were made for making changes to the current legislation. According to the results of the scientific research, it is proposed to add part 7 of Article 81 of the Law of Ukraine "On Land Leasing" with the following content: "After the state registration of the farm and the transfer to it of the rights and obligations of the lessee of the land plot under the land lease agreement of the state or communal form of ownership, such the transfer does not require the parties to the lease to take any additional actions, including the conclusion of additional agreements. In this case, the lessee does not alienate the right to lease the land, which is limited by the first part of this article".

Keywords: farming, martial law, land, rent, case law, reservation, mobilization